

Barbara Ząbczyk-Chmielewska
Politechnika Gdańska, Biblioteka Politechniki Gdańskiej, Gdańsk

POLSCY ELEKTRYCY W OBOZIE UNIWERSYTECKIM WINTERTHUR W SZWAJCARII W LATACH 1940-1945

POLISH ELECTRICAL ENGINEER AT THE WINTERTHUR UNIVERSITY CAMP IN SWITZERLAND IN THE YEARS 1940-1945

Streszczenie: Artykuł przedstawia okoliczności internowania polskich żołnierzy 2. Dywizji Strzelców Piechoty Armii Polskiej, która walczyła w kampanii francuskiej i w czerwcu 1940 została internowana w neutralnej Szwajcarii oraz historię Obozu Uniwersyteckiego Winterthur. Dowództwo 2DSP podjęło działania mające na celu umożliwienie polskim żołnierzom kontynuację przerwanej nauki oraz studia na szwajcarskich uczelniach. Decyzją władz szwajcarskich powstały trzy uniwersyteckie obozy dla internowanych: w Winterthur, Fryburgu i Herisau, działające w oparciu o renomowane uczelnie szwajcarskie. Polscy inżynierowie elektrycy i studenci elektrotechniki utworzyli w Winterthur oddzielną Grupę Elektrotechniki. W obozie naukowym mogli kontynuować studia, prowadzić prace naukowe i konstruktorskie, a także zdobywać stopnie naukowe. Wśród internowanych było wielu wybitnych inżynierów, specjalistów różnych dziedzin, którzy po powrocie do kraju przyczynili się do odbudowy i rozwoju nauki polskiej. Wielu internowanych elektryków zostało profesorami, docentami tworząc kadre naukową Politechnik w Warszawie, Wrocławiu, Krakowie i Gdańsku.

Abstract: The article presents the circumstances of internment of Polish soldiers of Second Division of Foot Riflemen of Polish Army, who fought in the French campaign and in June 1940 were interned in neutral Switzerland, and also presents the history of the Winterthur University Camp. The Command of the Division had taken steps to enable Polish soldiers to continue their interrupted studies at Swiss universities. On the base of renowned Swiss universities, three university camps were set up by the Swiss authorities: in Winterthur, Freiburg and Herisau for the special needs of Polish internees. Polish electrical engineers and electrical engineering students studied in a separate Electrical Engineering Group in Winterthur. In the academic camp they could continue their studies, conduct their scientific and construction works, and gain scientific degrees. Among the internees there were many outstanding engineers and specialists in different scientific fields who, after returning home, contributed to the reconstruction and development of Polish science and research. Many of them became professors and associate professors, creating outstanding academic staff at Universities of Technology in Warsaw, Wrocław, Cracow and Gdansk.

Słowa kluczowe: 2 Dywizja Strzelców Pieszych, Obóz Uniwersytecki Winterthur, ETH - Politechnika Federalna w Zurychu,

Keywords: Second Division of Foot Riflemen, Winterthur University Camp, ETH - Swiss Federal Institute of Technology Zurich

„...Stanowiliśmy grupę polskich żołnierzy z 2-ej Dywizji Strzelców Pieszych, uformowanej we Francji, która po jej upadku przeszła w czerwcu 1940 roku granicę Szwajcarii i tam została internowana. To drugie przejście granicy było jeszcze boleśniejsze od pierwszego; wszystkie nadzieje zawiodły.”

(Prof. Włodzimierz Prohaska)

„Jednym z chwalebnych posunięć szwajcarskich władz internujących i szwajcarskiego społeczeństwa było utworzenie szkolnictwa średniego i wyższego dla internowanych polskich żołnierzy.”

(Prof. Stanisław Szpor)

1. Internowanie w Szwajcarii

Jedną z kart historii II wojny światowej stanowią losy polskich żołnierzy internowanych w Szwajcarii w l. 1940-1945 oraz utworzenie i działalność obozów naukowych. Po klęsce armii polskiej we wrześniu 1939 tysiące żołnierzy skierowało się do Francji, gdzie zaczęła tworzyć się ponownie armia polska. 11 listopada Wódz Naczelny, gen. Władysław Sikorski, wydał rozkaz utworzenia 2. Dywizji Piechoty, na której dowódcę wyznaczył generała brygady Bronisława Prugara-Ketlinga. Po wielodniowych bojach i kapitulacji Francji w 1940 r. 2. Dywizja Strzelców Pieszych przekroczyła nocą z 19 na 20 czerwca granicę Szwajcarii i została

internowana. Ok. 13 tys. polskich oficerów i żołnierzy zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego zostało internowanych w neutralnej Szwajcarii, by pozostać w niej przez pięć następnych lat.

Rys. 1. Drzeworyt Włodzimierza Prochaski wykonany podczas internowania w Szwajcarii

Rys. 2. Legitymacja internowania Stanisława Szpora

2. Obozy uniwersyteckie

W szeregach 2 DSP, która walczyła w kampanii francuskiej, a następnie była internowana w Szwajcarii znajdowało się wielu żołnierzy z *cenzusem*, tzn. z wykształceniem średnim, wyższym pełnym lub niepełnym, a także ze stopniami naukowymi. Z myślą o żołnierzach, którym wojna przerwała naukę, polskie władze wojskowe, w porozumieniu z władzami szwajcarskimi, zorganizowały szkolnictwo na różnych poziomach nauczania - podstawowym, zawodowym, średnim oraz wyższym. Bezpośrednia inicjatywa wyszła od żołnierzy dywizji, którzy już przed wojną byli wykładowcami akademickimi, jak prof. Adam Vetulani z Uniwersytetu Jagiellońskiego, w szkolnictwie średnim - dr Władysław Drobny lub zajmowali się szeroko rozumianą pracą kulturalno-oświatową - mjr Władysław Czoch. Dla polskich żołnierzy-studentów stworzono tzw. odcinek szkolny

z siedzibą w Winterthur, (ok. 20 km od Zurychu), któremu podlegały wszystkie obozy szkolne. Dowództwo 2 DSP podjęło działania mające na celu umożliwienie internowanym żołnierzom studiów na uczelniach szwajcarskich. Akcje poparły także władze szwajcarskie, dając jednocześnie pozwolenie na podejmowanie szeregu innych działań oświatowych (m.in. kursy zawodowe i szkoły powszechne). Należy zaznaczyć, że kontakty naukowe polsko-szwajcarskie posiadały długie tradycje. Zasługi w rozwoju nauki szwajcarskiej mieli dwaj późniejsi prezydenci II Rzeczypospolitej - Gabriel Narutowicz prof. Politechniki w Zurychu oraz prof. Ignacy Mościcki związany z uniwersytetem we Fryburgu. Jednym z pierwszych (1905 r.) absolwentów Wydziału Elektrycznego zurychskiej politechniki był Kazimierz Drownowski, przyszły profesor i rektor Politechniki Warszawskiej. Jej profesorem w l. 1913-1922 był też wybitny fizyk Mieczysław Wolfke, późniejszy profesor Politechniki Warszawskiej i Gdańskiej.

Do wybuchu II wojny światowej na politechnice w Zurychu studiowało 4000 Polaków, na uniwersytecie w Zurychu - 1000, na Uniwersytecie Genewskim 1200 i ponad 600 na uniwersytecie w Lozannie.

3. Organizacja obozów naukowych

W dniu 6 lipca 1940 r. gen. B. Prugar-Ketling wydał pierwsze zarządzenie w tej sprawie. 25 września 1940 r. władze szwajcarskie wydały zarządzenie, na mocy którego przystąpiono do organizacji trzech obozów uniwersyteckich dla polskich żołnierzy-studentów, działających w oparciu o renomowane uczelnie szwajcarskie. Obóz w Winterthur, rozpoczął działalność przy wysoko postawionym pod względem naukowym Uniwersytecie oraz sławnej Politechnice Federalnej - Eidgenössische Technische Hochschule (ETH) w Zurychu. Obóz uniwersytecki w Grangeneuve był związany z Katolickim Uniwersytetem we Fryburgu, z językami wykładowymi francuskim i niemieckim. Obóz uniwersytecki w Sirmach działał przy Wyższej Szkole Handlowej w Sankt Gallen i Herisan.

W 1940 r. powołano także Polski Obóz Licealny w Wetzikon, którego dyrektorem został kpr. dr Władysław Drobny. Kandydaci na studia zostali zakwalifikowani do trzech podstawowych grup: absolwentów szkół średnich posiadających świadectwo dojrzałości; tych, którzy przerwali studia w czasie kampanii wrześnio-

wej oraz absolwenci dyplomowanych uczelni i kandydaci do doktoratów. W składzie 2 Dywizji znalazło się również wielu pracowników naukowych, którzy wraz z doktorantami mieli włączyć się w organizację szkolenia we współpracy ze szwajcarskimi uczelniami. Rekrutację kandydatów na studia prowadziły komisje kwalifikacyjne powołane przez władze szwajcarskie, które składały się z przedstawicieli wyższych uczelni szwajcarskich oraz przedstawicieli strony polskiej.

Rys. 3. Boże Narodzenie 1940 r. – drzeworyt
Włodzimierza Prochaski

Rozpoczęcie roku akademickiego nastąpiło 30 października 1940 roku. Inspektorem Internowanych Obozów Uniwersyteckich oraz Polskiego Obozu Licealnego został płk dypl. prof. Max Zeller – z wykształcenia inżynier budownictwa. Jego zadaniem była opieka oraz nadzór wojskowy i naukowy nad obozami.

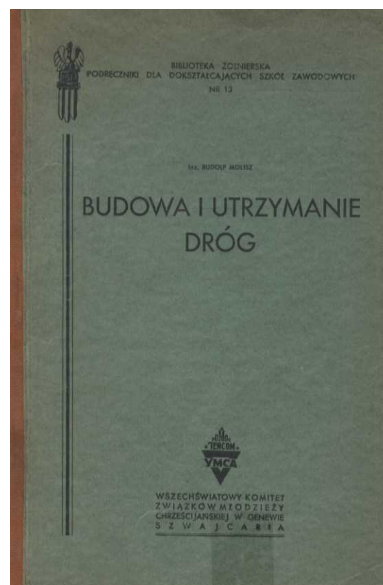
Organizacja obozów uniwersyteckich oparta była na schemacie wojskowym. Skład administracji wojskowej tworzyli komendanci i kadra oficerska. Obok administracji wojskowej funkcjonowała administracja naukowa. Pod względem naukowym na czele każdego obozu stał rektor — szwajcarski profesor, któremu podlegali wykładowcy ze szwajcarskich środowisk naukowych prowadzący zajęcia dydaktyczne. Każdy kierunek studiów miał swego szwajcarskiego dziekana z ramienia odpowiedzialnego wydziału uczelni. Równolegle występowali przełożeni polscy - dyrektorzy nauk oraz kierownicy naukowcy, którzy stali na czele poszczególnych grup i byli bezpośrednimi przełożonymi asystentów studentów. Funkcje Dyrektorów Nauk w obozach pełnili: w Winterthur - mjr. doc. Tadeusz Keller, w Grangeneuve - sierż. pchr. prof. Adam Vetulani, w Sirmach - asp. dr Stanisław Sembrat i kpt. dr Jerzy Paszkowski.

Obozy zorganizowane były na zasadach uczelni, a studenci otrzymywali indeksy i dyplomy, które można było wymienić na dyplomy uczelni szwajcarskiej. Studia w obozach uniwersyteckich odbywały się według programów nauczania uczelni szwajcarskich. Obowiązkowe wykłady i zajęcia trwały przeciętnie 8 godzin dziennie. Po zajęciach obowiązkowych odbywała się nauka własna.

4. Działalność wydawnicza

Obozy uniwersyteckie 2 DSP prowadziły też działalność wydawniczą, m.in. podręczników i skryptów uniwersyteckich oraz periodyków historyczno-kulturalnych. W latach 1940-1944 wydano łącznie 42 skrypty. Dwa tomy zbioru prac naukowych pisanych przez internowanych Polaków wydano we własnym dywizyjnym wydawnictwie pt. „*Recueil de travaux scientifiques des Polonais internes en Suisse*” - w 1943 i 1944 r. Ponadto żołnierze publikowali swoje rozprawy naukowe w różnych czasopismach szwajcarskich.

W 1945 r. wychodził Biuletyn Koła Inżynierów Obozu Uniwersyteckiego w Winterthur, przeznaczony dla polskich żołnierzy-studentów względnie absolwentów Politechniki w Zurychu. Wydawany przez ekipę inżynierów z Obozu Uniwersyteckiego w Winterturze, zawierał wiadomości techniczno-naukowe, użyteczne w studiach i pracy zawodowej.

Rys.4. Książka z cyklu: Biblioteka Żołnierska - Podręczniki dla Doksztalczących Szkół Zawodowych, autor inż. Rudolf Molisz

5. Obóz uniwersytecki w Winterthur

Najliczniejszym ze wszystkich obozów uniwersyteckich był obóz w Winterthur. Utworzony jako pierwszy składał się z 10 wydziałów, opartych o Uniwersytet i Politechnikę (ETH) w Zurychu. 31 października 1940 r. odbyła się pierwsza, szczególnie uroczysta inauguracja dla 180 studentów i 130 kandydatów do wyższych stopni akademickich w różnych dziedzinach nauki. Od roku szkolnego 1941/42 Dyrektorem Naukowym Obozu był major dr Tadeusz Keller, docent Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stanowisko rektora w obozie Winterthur pełnił prof. Charles Andrae, znany szwajcarski pragmatyk, były rektor politechniki w Zurychu. Podział żołnierzy-studentów przebiegał według kierunków studiów - na politechniczne i uniwersyteckie. Studia politechniczne związane z Politechniką ETH, odbywały się w 6 grupach (wydziałach): architektury, inżynierii lądowej, budowy maszyn (mechanika), elektrotechniki, chemii oraz rolnictwa i leśnictwa. Studenci Uniwersytetu byli podzieleni na grupy według wydziałów: medycyny, weterynarii, prawa oraz filozofii (grupa pedagogów). Do poszczególnych grup zostali dołączeni, zgodnie ze specjalizacją, żołnierze z ukończonymi studiami, jako asystenci oraz wykładowcy. Dziekani grup pozostawali w stałym kontakcie z rektorem, prof. Andrae, który objął bezpośrednią opiekę nad studiującymi inżynierią lądową.

Rys. 5. Sala jadalna polskiego obozu internowanych w Kirchgemeindehaus w Winterthur

Polskim studentom i naukowcom zapewniono korzystne warunki w prywatnych kwaterach w Winterthur. Były to najczęściej pokoje przy szwajcarskich rodzinach. Internowani otrzymywali trzy razy dziennie posiłki, wydawane

w Kirchgemeindehaus w Winterthur (dom Gminy Protestanckiej), przygotowywane przez społeczność kościelną, przy udziale specjalnego polskiego zespołu kuchennego. Zapewniono również restauracje w Zurychu dla dojeżdżających do wyższych uczelni oraz instytutów.

6. Elektrycy w obozie Winterthur

Pośród internowanych Polaków, znajdowało się wielu wybitnych inżynierów, specjalistów różnych dziedzin, którym wojna przerwała możliwość kształcenia, pracę zawodową, działalność naukową. Wśród żołnierzy Dywizji liczną grupę stanowili elektrycy, częściowo ze służb łączności oraz ze 186 Batalionu Saperów. Do wojskowych obozów internowania trafili m. in. inżynierowie: Józef Giaro, Leszek Górski, Jan Kożuchowski, Jan Manitus, Janusz Raszewski, Jerzy Statkiewicz, Stanisław Szpor. Wielu z nich było absolwentami i studentami Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej (PW), zawodowo osadzonymi w znanych firmach, z własnym dorobkiem i osiągnięciami. Wybuch wojny i udział w walkach w szeregach 2 DSP połączył ich losy w wojskowym obozie dla internowanych w Winterthur.

Por. inż. Józef Giaro (ur. 1903) Wydział Elektryczny PW ukończył w 1929 r. Jego nazwisko figuruje na wykazie członków Związku Polskich Inżynierów Elektryków z 1936 r., na której wymieniono jako miejsce jego pracy Polską Fabrykę Kabli w Ożarowie. We Francji trafił do oddziału łączności 1 Dywizji Grenadierów Wojska Polskiego. W kampanii francuskiej brał udział jako dowódca plutonu Kompani Telefonicznej.

Kpr. inż. Jan Kożuchowski (ur. 1911) w 1936 r. uzyskał dyplom ukończenia Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie. Studia na Wydz. Elektrycznym Oddziale Prądów Silnych PW, ukończył jako inżynier elektryk w 1938 r. Pracę zawodową rozpoczął w Fabryce Aparatów Elektrycznych K. Szpotańskiego, następnie przeniósł się do firmy „Elis” w Warszawie na stanowisko kierownika warsztatów: mechanicznego i elektrycznego. Był tu konstruktorem kilku urządzeń elektrycznych. Po wybuchu wojny jako ochotnik został wcielony do 3. Baonu Przeciwpancerne Głównego Inspektoratu Sił Zbrojnych. Po walkach i przekroczeniu z baonem granicy, został internowany w Rumunii. Po ucieczce z obozu przedostał się przez Jugosławię do Francji i w grudniu 1939 r. wstąpił do 6 pułku piechoty 2. Dywizji Strzelców

Piesznych. Po ukończeniu szkoły podoficerskiej w randze kaprała, jako dowódca drużyny, brał udział w ciężkich walkach kompanii szturmowej z grupą pancerną gen. H. Guderiana na wzgórzach Clos du Doubs w pobliżu Szwajcarii.

Ppor. inż. Jan Manitius (ur. 1911) dyplom inż. elektryka, ze specjalnością maszyny elektryczne, uzyskał w 1935 r. na Wydz. Elektrycznym PW. Od 1936 r. pracował w Państwowych Zakładach Tele- i Radiotechnicznych w Warszawie, zajmując się głównie maszynami elektrycznymi do zasilania dużych radiostacji. Opracował szereg oryginalnych konstrukcji maszyn, które następnie zostały opatentowane. Po wybuchu wojny został ewakuowany wraz z częścią załogi PZT do Rumunii. Stamtąd przedostał się do Francji, gdzie - jako dowódca plutonu w randze podporucznika otrzymał przydział do 2 Dywizji Strzelców Piesznych. Brał udział w ciężkich walkach dywizji z grupą pancerną gen. Guderiana w rejonie Doubs nad granicą szwajcarską.

Rys. 6. Pocztówka wielkanocna autorstwa Włodzimierza Prochaski

Janusz Raszewski (ur. 1917); rozpoczęte na Wydziale Elektrycznym PW studia przerwała mu wojna. 6. września 1939 r. wyruszył jako ochotnik ze skierowaniem do Legionu Czeskiego w Dęblinie. W rejonie Kocka dołączył do Samodzielnej Grupy Operacyjnej Polesie. Po poddaniu się Grupy, wrócił do Warszawy. Wiosną 1940 r. drogą przez Węgry, Jugosławię i Morze Śródziemne dotarł do tworzonego we

Francji Wojska Polskiego. Przydzielony do 6. pułku piechoty 2 Dywizji Strzelców Piesznych, wraz z Dywizją brał udział w walkach kampanii francuskiej w czerwcu 1940 r.

Por. inż. Jerzy Statkiewicz (ur. 1907) dyplom inż. elektryka na Wydz. Elektrycznym PW uzyskał w 1932 r., po czym rozpoczął pracę w Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych w Dziale Zabezpieczenia Ruchu Pociągów. Po wybuchu wojny przedostał się do Francji i jako ochotnik wstąpił do tworzonej tam Polskich Sił Zbrojnych oraz wziął udział w kampanii francuskiej.

St. saper inż. Stanisław Szpor (ur. 1908) po ukończeniu studiów w 1931 r. na Wydziale Elektrycznym PW przez rok pracował na uczelni jako asystent. W 1933 r. rozpoczął pracę w Fabryce Aparatów Elektrycznych Kazimierza Szpotańskiego. W 1934 r. uzyskał stopień doktora nauk technicznych. W 1939 r. została przyjęta przez Senat Akademicki Jego rozprawa habilitacyjna. W FAE pracował na stanowisku kierownika Działu Transformatorów Mierniczych i Aparatów Rentgenowskich. Opracował kilka wynalazków opatentowanych w kraju i w Niemczech. Zmobilizowany w 1939 r. brał udział w obronie Warszawy. Po kapitulacji, przez Tatry i internowaniu na Węgrzech, dostał się do Francji. Podczas kampanii francuskiej walczył w szeregach 2 Dywizji Strzelców Piesznych jako starszy saper w 186 Batalion Saperów.

7. Studia i praca naukowa

W obozie naukowym Winterthur internowani żołnierze-elektrycy mogli, tak jak studenci innych specjalności, kontynuować studia, prowadzić prace naukowe i konstruktorskie, a także zdobywać stopnie naukowe. Polacy najliczniej studiowali na Wydziale Budowy Maszyn i Elektrotechnicznym (ETH). Grupą inżynierów i studentów Wydziału opiekował się prof. dr inż. Emil Honegger. Komendantem grupy Budowy Maszyn był kpt. inż. Tadeusz Nowak. Polscy inżynierowie elektrycy i studenci elektrotechniki utworzyli oddzielną Grupę Elektrotechniki, która liczyła ok. 15 oficerów, podoficerów i żołnierzy. Kierownikiem naukowym grupy - w roku akademickim 1940/41 był por. inż. Józef Giaro, a po nim, w roku 1941/42, por. inż. Jerzy Statkiewicz. Gdy doc. dr Tadeusz Keller powierzył mu stanowisko zastępcy Dyrektora Naukowego obozu, kierownictwo grupy objął ppor. inż. Jan Manitius. W semestrze

zimowym 1943/44 funkcję tę pełnił kpr. inż. Jan Kożuchowski.

Inż. Józef Giaro w pierwszym roku działania obozu naukowego 1940/41 pełnił funkcję kierownika grupy na Wydziale Elektrotechniki ETH. W czasie internowania prowadził prace naukowe i konstruktorskie u prof. Bergera w Katedrze Wysokich Napięć. Po opracowaniu dysertacji pod kierunkiem prof. Naumanna otrzymał stopień doktora nauk technicznych Politechniki ETH w Zurychu.

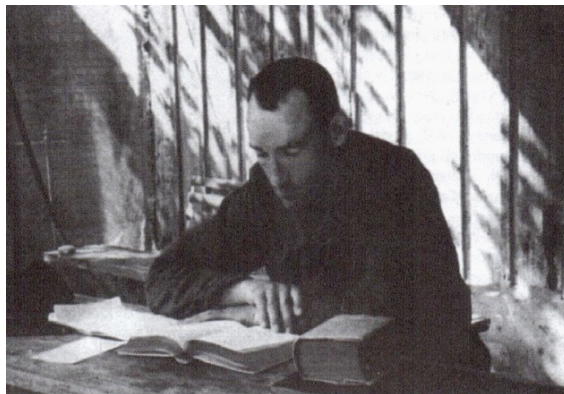
Inż. Jan Manitius w obozie uniwersyteckim w Winterthur sprawował funkcję asystenta maszyn elektrycznych w roku akademickim 1940-1941 przy szwajcarskim wykładowcy na Wydziale Elektrotechniki ETH. Prowadził wykłady z teorii maszyn elektrycznych prądu stałego, a następnie ćwiczenia konstrukcyjne z budowy maszyn prądu stałego. W roku 1941-1942 prowadził wykłady z teorii maszyn komutatorowych i transformatorów oraz ćwiczenia z konstrukcji transformatorów. Współpracował ponadto z Katedrą Maszyn Elektrycznych Politechniki w Zurychu kierowaną przez prof. E. Dünnera jako asystent wolontariusz wykonując prace badawcze z dziedziny teorii maszyn elektrycznych. Po zdemobilizowaniu w 1945 r. powrócił do Polski.

Rys.2. Wykład matematyki dla studentów Obozu Uniwersyteckiego w Winterthur

Inż. Jan Kożuchowski pełnił funkcję kierownika grupy na Wydziale Elektrotechniki ETH semestrze zimowym 1943-44. Jako asystent prof. Schredera z Politechniki w Zurychu, początkowo prowadził ćwiczenia, a następnie wykłady fizyki na kursie dla internowanych. W 1941 r. rozpoczął pracę doktorską pod kierunkiem prof. Bauera, kierownika Katedry Urządzeń Elektrycznych, a pod kontrolą prof. Saksera, kierownika Katedry Matematyki. W 1945 r. po zdaniu egzaminów i obronie

pracy otrzymał stopień doktora nauk technicznych Politechniki w Zurychu.

Rys.7. Jan Kożuchowski w Szwajcarii (Winterthur)

Bezpośrednio po uzyskaniu doktoratu wyjechał do Francji, gdzie został zdemobilizowany w 1945 r. Na zaproszenie prof. Kazimierza Drewnowskiego wyjechał do zorganizowanego przez niego Ośrodka Wyższych Studiów Polskich w Belgii. W 1946 r. powrócił do kraju.

Inż. Jerzy Statkiewicz w roku akademickim 1941/42 był kierownikiem studiów technicznych w obozie studiów wyższych w Winterthur, i zastępcą tzw. Dyrektora Naukowego. Do 1944 r. prowadził na Wydziale Elektrotechnicznym zajęcia dydaktyczne dla polskich jeńców. Od połowy 1944 r. do końca 1945 r. pracował jako projektant w szwajcarskiej firmie Integra, produkującej urządzenia sterowania i zabezpieczenia ruchu pociągów. Po internowaniu wrócił do Polski.

Inż. Janusz Raszewski w obozie w Winterthur miał możliwość kontynuowania przerwanych studiów. W 1943 r. otrzymał dyplom inżyniera elektryka Politechniki w Zurychu (ETH). Prace naukowe i konstruktorskie prowadził u prof. Bergera z Katedry Wysokich Napięć ETH. Został również zatrudniony w Komisji Badań Wysokonapięciowych Stowarzyszenia Elektryków Szwajcarskich. Tam badano między innymi sposoby zabezpieczenia przed skutkami wyładowań atmosferycznych gospodarstw wiejskich zasilanych liniami napowietrznymi niskiego napięcia. Następnie pracował jako projektant sieci wysokiego napięcia w Fabryce Gebruder Sulzer S.A. Winterthur. Po demobilizacji powrócił w 1946 r. do Bydgoszczy.

Wśród internowanych elektryków na szczególną uwagę zasługuje doc. Stanisław Szpor. Prof. Vetulani tak opisuje: „Do obozu w Winterthur został przydzielony wybitny

elektryk, docent Politechniki Warszawskiej, Stanisław Szpor (...), ale był to szeregowiec, ogromnie skromny, nikomu nie narzucający swojej woli, myślał przy tym więcej o swoich badaniach, związanych z wysokimi napięciami, niżeli o obozie jako całości.”

Doc. S. Szpor w ciągu kilku lat prowadził wykłady akademickie z aparatów elektrycznych. Jego wykłady, podobnie jak wykłady prof. Ludwika Ebermana uznano za równorzędne z zuryjskimi i studenci młodszych roczników z wydziałów mechaniki i elektryki niektóre ćwiczenia i wykłady mieli nadal w Winterthur. Równocześnie prowadził intensywne badania naukowe nad piorunami i ochroną odgromową. Opublikował też kilka prac w organie Polaków internowanych w Szwajcarii pt. „Recueil de travaux scientifiques des Polonais internes en Suisse” oraz w czasopiśmie Szwajcarskiego Stowarzyszenia Elektryków pt. „Bulletin des Schweizerischen Elektrotechnischen Vereins”.

Znaczącym osiągnięciem badawczym było zbudowanie dzięki wsparciu prof. Frauenfeldera fizyka z Technikum Winterthur aparatu fotograficznego z wirującym filmem, do badań nad piorunem. W 1945 r. wykonał pierwsze w Europie zdjęcie pioruna wielokrotnego. Przez trzy lata wykonywał pomiary na drzewach w Winterthur i w okolicach oraz badał ich podatność na uderzenia pioruna i trwałość pozostawionych śladów, co pozwoliło sformułować nową tezę na ten temat.

Rys.7. Pokwitowanie Stanisława Szpora

Zdemobilizowany w październiku 1945 we Francji, podjął pracę w biurze studiów Ateliers

des Constructions Électriques de Delle w Lyon-Villeurbanne. W lutym 1947 r.wrócił do Polski.

8. Podsumowanie

W okresie 5-letniego internowania w Obozie Naukowym Winterthur Polacy z cenzusem uzyskali 2 habilitacje, 123 stopnie doktora nauk i 455 dyplomów wyższych uczelni.

W wyniku kształcenia na niższych stopniach, uzyskano 185 świadectw ukończenia liceum, 203 dyplomy podchorążych, 842 dyplomy ukończenia kursów zawodowych, 193 dyplomy ukończenia kursów rzemieślniczych i ok. 1000 świadectw ukończenia szkoły podstawowej.

Rys.8. Dyplom 2 Dywizji Strzelców Pieszych

Po zakończeniu wojny, w maju 1945 r. rozpoczęto ewakuację żołnierzy ze Szwajcarii, głównie do Francji, gdzie w Lille czekali na demobilizację. W miarę postępującej stabilizacji w Europie większość żołnierzy - zgodnie z konwencją haską - opuściła Szwajcarię do końca 1946 r. Wielu wróciło do ojczyzny, inni zdecydowali się na emigrację we Francji, Wielkiej Brytanii, USA i Australii. Tylko nieliczni pozostali w Szwajcarii.

Większość z tych osób, którzy zdobyły wykształcenie w okresie internowania, zasilła w Polsce powojenną kadre naukową.

Wielu z polskich komendantów naukowych grup studentów politechniki, uzyskawszy doktorat czy tytuł inżyniera w Zurychu, po powrocie do kraju przyczyniło się do odbu-

dowy i rozwoju nauki polskiej. Również liczni z internowanych elektryków wnieśli bezcenny wkład w rozwój polskiej elektryki i energetyki. Wśród nich wybitni profesorowie i docenci, którzy tworzyli kadre naukową polskich Politechnik, m.in.: prof. J. Kożuchowski, organizator Katedry Gospodarki Elektrycznej Politechniki Wrocławskiej, J. Manitius w Krakowie, doktor Politechniki Zuryskiej, następnie profesor w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Szpor, który po wojnie działalność naukową związał z Politechniką Gdańską, prof. J. Statkiewicz brał udział w odbudowie przemysłu elektrotechnicznego na Ziemiach Zachodnich, związany z Wydziałem Łączności na Politechnice Wrocławskiej (do 1949 r.) i Warszawskiej (od 1951 r.).

Wielu absolwentów ETH oraz innych internowanych zajmowało odpowiedzialne stanowiska w energetyce polskiej, m.in. J. Raszewski był naczelnym inżynierem ZEOD i ZEOC, sekretarzem generalnym i członkiem honorowym Stowarzyszenia Elektryków Polskich.

Często w życiorysach wybitnych polskich inżynierów elektryków lata internowania w Winterthur, intensywnej działalności naukowej i osiągnięć, zamykane są w kilku zdaniach. Pozostaje refleksja. Gdyby nie idea utworzenia obozów naukowych dla polskich żołnierzy oraz życzliwość i pomoc Szwajcarów w jej realizacji i utworzenie obozów naukowych w prestiżowych uczelniach, jak by wyglądała powojenna nauka polska w zakresie energetyki? Jakie byłyby losy elektryków, wielu późniejszych wybitnych polskich profesorów? Jedno jest pewne, że była to bardzo wielka pomoc wojenna Szwajcarii dla Polski.

9. Bibliografia

- [1]. Białkiewicz Z.: Jan Kożuchowski (1911-1994) [w:] Polacy zasłużeni dla elektryki, PTETiS 2009, s. 479-487
- [2]. Cegielski M.: „Wspomnienie o Profesorze Janie Kożuchowskim”, Wrocław, 4 kwietnia 2011, <http://apw.ee.pw.edu.pl/tresc/sylw/kozuch/wspom-ceg/ref-rocznCeg.htm>
- [3]. Kołakowski T.: „Rok 2008-rokiem profesora Stanisława Szpora”, *Energetyka* 2008, Nr 4, s. 241-247
- [4]. Lipski T., Wiśniewski A.: Profesor Stanisław Szpor, [w:] Wielkość i skromność. Pamięci Profesora Stanisława Szpora, red. E. Musiał, Oddział Gdański SEP, Gdańsk 2007
- [5]. Manitius Jan Stefan, Biogram, http://historia.agh.edu.pl/wiki/Jan_Stefan_Manitius
- [6]. Marusak A. J.: Jan Stefan Manitius, Seminarium SAiP OW SEP 15.03.2016, http://apw.ee.pw.edu.pl/tresc/semin%2716/15iii2016/1-JanManitius_15iii2016.pdf
- [7]. Raszewski J.: Raszewski Janusz (1917-2005), http://k43.sep.wroclaw.pl/files/ocelic-od-zapomnienia/Biografie/source/raszewski_janusz.html
- [8]. Spis Inżynierów Elektryków Polskich, Naczelna Organizacja Inżynierów RP, Związek Polskich Inżynierów Elektryków, Warszawa 1936
- [9]. Szpor S.: 20 i 25 Jubileusz Obozu Uniwersyteckiego Winterthur. Polscy elektrycy internowani w Szwajcarii w l. 1940-1945, *Przegląd Elektrotechniczny* 1966, R. XLII z. 1
- [10]. Sprawozdanie Dyrektora Obozu Uniwersyteckiego Winterthur na zebraniu Dyrektorów naukowych Obozów uniwersyteckich, w dn. 14.IV.1944, <http://archiwum.muzeum-polskie.org/dokument.php?nrar=1&nrzesp=1&sygn=III-1/1/19&handle=701.028/1951&folder=19>
- [11]. Wasilenko E.: Prof. dr hab. inż. Stanisław Szpor. Człowiek i Jego dzieło (1908-1981). [w:] Wielkość i skromność. Pamięci Profesora Stanisława Szpora, red. E. Musiał, Oddział Gdański SEP, Gdańsk 2007
- [12]. Vetulani A.: Poza płomieniami wojny. Internowani w Szwajcarii 1940-1945, Warszawa 1976
- [13]. Zaniewska T., „Szkołnictwo polskie w Szwajcarii w czasie II wojny światowej”, Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności 2004, Vol. VI, s. 95-117
- [14]. Żejmo M., Druga Dywizja Strzelców Pieszych Gen. Prugar-Ketlinga internowana w Szwajcarii podczas II wojny światowej, *Historia Slavorum Occidentis* 2014, 1(6), s. 135-152, [http://bazhum.muzhp.pl/.../Historia_Slavorum_Occidentis-2014-t1\(6\)-s135-152.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/.../Historia_Slavorum_Occidentis-2014-t1(6)-s135-152.pdf)
- [15]. Statkiewicz Jerzy, Biogram, www.elka.pw.edu.pl/Wydzial/Pracownicy/Nauczyciele-akademiccy-WEiT-1951-2011/S/Statkiewicz-Jerzy